

Kiss Péter

Ybl Miklós munkásságának eddig ismeretlen helyszíne – Eger

Ybl Miklós munkásságának Egerben megvalósult egyetlen tervezése a Líceumhoz készített esőcsatornákra és hófogókra vonatkozik, amelyről a 2013-ban megjelent legújabb szakirodalomban, *Az Egri Domus Universitatis és Líceum* című kötetben sem esik szó.¹ Ez azért is érthető, mert a tervezés ténye 2007-ben, majd 2011-ben is megjelent az egri helyismereti irodalomban.² E tervezőmunkája mellett ismert a főszékesegyház renoválására, valamint az érseki palotában lévő kápolna vízesedésének megszüntetésére vonatkozó szakvéleménye.

A Líceum építése 1763-ban kezdődött, és 1782-ben fejeződött be.³ Ez lett Magyarország első, eleve egyetemnek készült épülete,⁴ amelyről Széchenyi István így írt 1845-ben: „Líceum nagyszerű.”⁵ Ybl Miklós idejében az épület állapota már rendszeres karbantartást igényelt. A líceumi gondnokok jelentéseiből tudjuk, hogy a csillagvizsgáló teraszának faszkerkezetétől kezdve a váratlanul leszakadt nagyobb mennyezetdarabon át a járófelület burkolásához használt kelheimi kövek állapotáig bezárólag milyen problémákat kellett megoldania az épületet fenntartó egri főegyházmegyének.⁶

Grónay Sándor helyettes polgármester 1889 áprilisában azt írta Samassa József érseknek, hogy Eger város építési szabályrendelete szerint a járdákkal ellátott utcákban lévő házak tulajdonosai kötelesek ingatlanukat ereszcatornával, valamint levezető csatornával ellátni. Grónay ugyanebben a levélben megjegyezte: a Sivampel József líceumi gondnokhoz intézett, 1887 decemberében kelt levelében jelezte, hogy azok már csak a Líceumról hiányoznak.⁷

*Kiss Péter okl. könyvtár-pedagógia
szakos általános iskolai tanár,
az Egri Érseki Vagyonkezelő Központ
Levéltárának munkatársa
Kutatási területe: Eger művelődés-
története a 18–20. században
E-mail: efl@freemail.hu*

*Péter Kiss, certified primary school
teacher with a degree in library
science and pedagogy, colleague
of the Eger Archiepiscopal Trustee
Centre's Archives
Areas of research: cultural history
of Eger in the 18th–20th centuries
Email: efl@freemail.hu*

¹ *Az Egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763–2013.* Szerk. PETERCSÁK Tivadar. Eger, Líceum, 2013.

² Kiss Péter: *Hatszázégyen Eger múltjából 1944-ig.* Eger, Egri Városszépítő Egyesület, 2007. 273–274; Kiss Péter: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtártól a Líceumig. Gyöngyszemek Eger művelődéstörténetéből.* Eger, Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár. 2011. 30–31.

³ *A Líceum részletes építéstörténete: Heves megye műemlékei.* II. Szerk. DERCSÉNYI Dezső–VOIT Pál. Budapest, Akadémiai, 1972. (Magyarország Műemléki Topográfiája 8.) 444–477. (VOIT Pál)

⁴ MÉSZÁROS István: Egyetem szervezési tervek Egerben 1754–1948. In: *Eszterházy Károly emlékezete.* Szerk. NAGY József. Eger, 1993; *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis Nova Series. Sectio Historiae.* 21. – *Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei,* 21. 1993. 34.

⁵ SZÉCHENYI István: *Napló.* Ford. JÉKELY Zoltán. Budapest, Gondolat, 1978. 1084–1085.

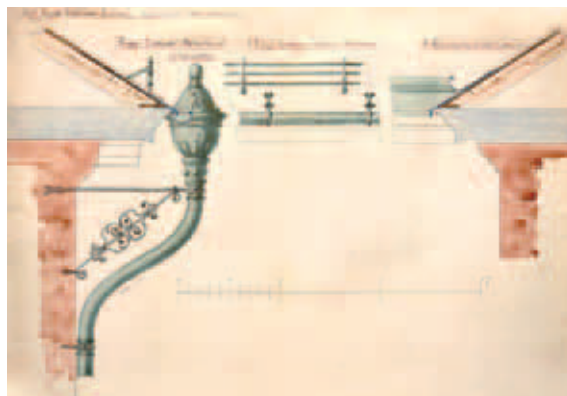
⁶ Erről bővebben lásd Kiss 2011. i. m.

⁷ Eger, Egri Főegyházmegyei Levéltár (a továbbiakban: EFL). Archivum Novum. Lycaeii aedificium. Raktári szám: 2502., iratszám: 1833/1889.

Samassa József érsek Ybl Miklóst kérte fel a tervek elkészítésére, aki a helyszíni bejárást követően, Budapesten 1889. május 21-én kelt levelében válaszolt az érseknek: „Az egri érseki lyceum épület tetőzetén létesítendő csatorna költségeinek meghatározásához, különböző fémekből kiállított csatornák költségét állítottam össze, melyeknél a Markasoly Vilmos egri bádogos mester úr költségvetésének [...] árait vettem alapul. A »B« melléklet alatti ár kimutatás pedig, miben a különböző fémekből készítendő munkák egységárai vannak föl-tüntetve, zsinórmértékül szolgált.” A különböző fémeken rézet és „horganyzott vasbádog”-ot értett. A konkrét bekerülési költségek után így fejezi be levelét: „Ezen költség összeállításból következik, hogy ha rézből készítetik a munka, akkor a függő csatorna lesz olcsóbb, ha pedig horganyzott vasbádogból, úgy a tetőszegélyen fekvő csatorna jön kevesebbe. A réz mindenesetre a legtartósabb ilyenmű fedőanyag, és monumentális épületeknél tartóssága miatt olcsó is, amennyiben nagyon ritkán szükséges javítani, de a horganyzott vasbádog is eltart 40–50 esztendeig, ha jó minőségű, és kellő felügyeletben részesítetik.”⁸

A főpásztor néhány nappal később közölte Sivampel József líceumi gondnokkal, hogy „A lyceum tetőzetére alkalmazandó hófogó rostélyok és levezető csatornák tervei közül, Ybl Miklós fővárosi műépítész javaslata alapján, a rézlemezekből készítendő függő csatornák tervét”⁹ fogadja el (1–2. kép). Levelének további részében megnevezi a kivitelezést felügyelők személyét, és a levélhez mellékelte a kivitelezővel kötendő szerződés szövegét is. Ennek első pontja szerint Markasoly Vilmos bádogsmester elvállalja a Líceum nyugati és déli oldalának tetőrészeire a csatornák és hófogók (3. kép) elkészítését, „az Ybl Miklós budapesti műépítész által készített, s e szerződés mellékletét képező terv, és költségvetés szerint”.¹⁰

A kivitelezés megkezdését a szerződés értelmében mintadarabok készítése és azok elbírálása előzte meg, amelyet Répássy László főkápta-



1. kép. Ybl Miklós esőcsatornaterve az egri Líceumra



2. kép. Ybl Miklós esőcsatornatervének oldalnézete



3. kép. Ybl Miklós hófogóterve az egri Líceumra

⁸ EFL Archivum Novum. Lycaeii aedificium. Raktári szám: 2502., iratszám: 2768/1889. Teljes terjedelmében közli Kiss Péter: *A Petőfi kéziratról az elsodort forgókupoláig*. Eger, k. n., 2013. 128–129.

⁹ Minthogy a vonatkozó iratokban egyetlen más tervező neve sincs említve, csak az Ybl által megadott kétféle kivitelezési megoldásra történő utalásról lehet szó.

¹⁰ EFL Archivum Novum. Lycaeii aedificium. Raktári szám: 2502., iratszám: 2758/1889. Idézi: Kiss 2013. i. m. 14.

lani mérnök, valamint Streimmelwöger Rezső¹¹ építész folytatott le. Az erről felvett jegyzőkönyv június 28-án kelt, és mindent rendben talált.¹²

Sivampel József líceumi gondnok 1889. október végén kelt levelében olvasható, hogy Markasoly Vilmos augusztus 18-án jelentette: a munka elkezdésére készen áll. Másnap el is kezdte, és október 19-én fejezte be a munkálatokat. Az átvételről az október 23-án felvett jegyzőkönyvből értesülünk, amely szerint a kivitelező a szerződés minden pontjának maradéktalanul eleget tett.¹³



4. kép. Az egri Líceum esőcsatornája 2014-ben

Az I. világháború eseményei a Líceumot is érintették. A hadsereg szükségleteire számos holmit lefoglaltak és elszállítottak. 1917-ben elvitték a tetőfedésre szolgáló 172 m² vörösrzet, valamint a csillagvizsgáló rézborítását,¹⁴ majd 1918-ban a vörösrézből készült, Ybl Miklós által tervezett lefolyó csatornákat is.¹⁵ A leszerelést elrendelő hadsereg köteles volt pótolni azt, mégpedig oly módon, hogy a más anyagból készült új csatorna vizuálisan minél inkább hasonló legyen az eredetihez. Ennek értelmében a leszerelt csatornák mintájára készítették el a helyükre kerülőket (4. kép).

Amikor Ybl Miklós Egerben járt, és megtekintette a Líceumot, egyben egy másik felkérésnek is eleget tett. Ez pedig a mai bazilikának, akkor még csak főszékesegyháznak a rekonstrukciójára vonatkozott. A Heves Megyei Levéltárban a korabeli újsághír alapján végzett kutatásaim során megtaláltam az erre vonatkozó dokumentumokat is. A templom tervezésével Pyrker János László érsek Hild Józsefet bízta meg, és 1831-től 1836-ig épült.

A főképtalan azt írta 1889-ben Samassa József érsekhez intézett levelében, hogy a főszékesegyházon elvégzendő munkákra vonatkozó szakvélemény elkészítésére először Pucher József budapesti, valamint Wind István egri építészt kérte fel. A két szakember véleménye azonban a toronynál mutatkozó faldnedvedés okát illetően jelentősen eltért. Ezt követően „Ybl Miklós főrendházi tagot, budapesti hírneves műépítészt kértük fel, hogy az épület hiányait személyesen megvizsgálván, az összes javítási munkálatok tárgyában javaslatot adjon”.¹⁶ A korabeli helyi sajtó szerint Ybl április 27-én Egerben járt, hogy „az itteni főszékesegyház gyökeres restaurációjára nézve, részletes tervet nyújtson be az érseknek. Ybl Miklós építész Wind István egri építésmérnök kalauzolása mellett, még aznap délután megkezdte tüzetes szemlélését a székesfőegyházban”,¹⁷ olvasható a korabeli hírben. Ybl a helyszíni bejárás eredményeiről május 21-én kelt levelében tájékoztatta Szmrecsányi Pál kanonokot. Mint írja, „Ezen munkálatom eredményét, az ottlétem alkalmával nyert tapasztalatok, továbbá Szabó urad. Mérnök úr és Pucher József építész úr javaslatai alapján, az alábbiakban van szerencsém előterjeszteni.” Ezt a főképtalan június 24-i ülésén tárgyalta meg (5–6. kép).

¹¹ Streimmelwöger Rezső (Eger, 1834 k.–Eger, 1892) Streimmelwöger Mihálynak (Buda, 1797–Eger, 1871), az egri főszékesegyház (ma bazilika) építésvezetőjének a fia.

¹² EFL Archivum Novum. Lycaei aedificium. Raktári szám: 2502., iratszám: 2925/1889.

¹³ EFL Archivum Novum. Lycaei aedificium. Raktári szám: 2502., iratszám: 4899/1889.

¹⁴ EFL Archivum Novum. Lycaei aedificium. Raktári szám: 2505., iratszám: 4030/1917.

¹⁵ EFL Archivum Novum. Lycaei aedificium. Raktári szám: 2505., iratszám: 2120/1918.

¹⁶ EFL Archivum Novum. Acta ecclesiae metropolitanae Agriensis 1821–1923. Raktári szám: 2326., iratszám: 2890/1889.

¹⁷ Eger [politikai hetilap] 27. 1889. (április 30.) 144. Idézi Kiss 2007. i. m. 273.

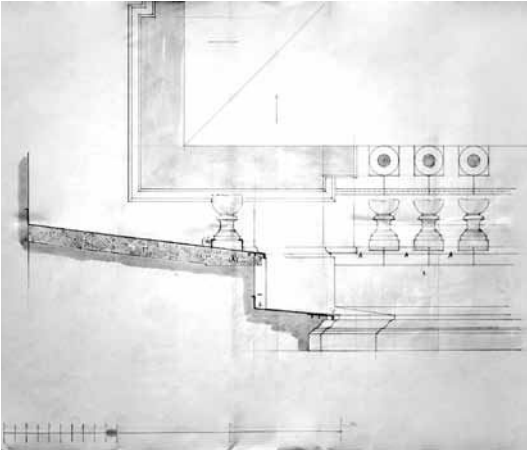


5. kép. Az egri főszékesegyház tornya alulnézetből

Ybl szakvéleményében így írt: „Nézetem szerint a baj abban áll, hogy a balusztrád alatti főpárkány rézfödésének a falhoz való felhajtása [...] magas, ami tekintettel a nagy magasságra meggörbült, és elhajlott a faltól. Midőn tehát a víz a terasse-ról [...] lefolyik a balusztrád alatti főpárkány felé, utjában találja az elvált rézföhlajtást, és mögötte befolyik a falba, és innen szivárog az alsó részekbe; amint ez természetben látható is”

Ybl szerint a feltevését az is igazolja, hogy Wind István szerint a párkány nem szakszerűen van fedve, mert a szegélyszalag vasbádogból készült, és már teljesen rozsdás, elvesztette tartósságát, és nem lehetetlen, hogy egy nagyobb szélvihar az egész fedést felszakítja. Ybl szakvéleményében az olvasható, hogy a „mellékelt rajzon a torony terasse ólom fődése, és a torony párkányzatának új réz fődése van feltüntetve. A víznek a terasse-ról való lefolyása, [...] kőnek előugrása által úgy van szabályozva, hogy a víz a falat nem érheti, valamint a párkány befödés fölhajtásánál sem juthat a falhoz. [...] Ismerve a baj okát, annak orvoslását következőleg képzelem a terv szerint. A párkányról a jelenlegi rézfödés leszedetnék, és megadva a szükséges vízesési lejtőt, a leszedett rézzel újra befödessék. A falra való fölhajtás csak 15 cm. legyen, és szakszerűleg a falba eresztve kapcsokkal odaerősítendő. A szegélyszalag szintén rézből készítenőd, mivel vas és réz két különböző tartósságú fém, nem kellő biztonságot nyújt.”

Véleménye szerint a terasz és a balusztrád karbantartása a felhasznált anyagoktól és a jól elvégzett munkától függ. A terasz fedésére használt kőlapok közötti hézagok ugyan cementtel vannak kitöltve, idővel mégis ismét bekövetkezhet azok kiázása, kifagyása, ezért át kell vizsgálni, és a hibásakat cementtel ki kell javítani. „...továbbá a kőlapok [...] eresztéke-



6. kép. Ybl tervrajza az egri főszékesegyház tornyának javításához

sen ledolgozandók, és a homokkőlapok a baluszterek lábazata közti térségbe beeresztendő. Ha ez megtörtént, akkor az egész felület Portland Cementtel ki egyenlítendő, és 2 mm vastag ólommal befödendő." Ennek megóvására a közlekedés biztosítása céljából „falécz rostélyt szükséges alkalmazni”.

Ybl ezt követően áttér a Szabó Imre uradalmi mérnök szakvéleményének II. és III., valamint IV. pontjában szereplő javítási munkákra. Véleménye szerint ezek esetében nem lehet előzetesen pontos költségvetést adni, mert a munkák során mutatkoznak meg az egyes hibák, mint például a tetőfáknál, burkolatnál vagy a betakaráson.

Az uradalmi mérnök szakvéleményének V. és VI. pontjára vonatkozóan Ybl így ír: „A szentély fölötti tetőn, és a szobrokon való javításokról van szerencsém megjegyezni, hogy azok több darabból vannak



7. kép. Az egri főszékesegyház oszlopcsarnoka

összeállítva, és igen megvannak rongálva, úgy hogy mielőbbi kijavításuk okvetlen szükséges, mivel ellenkező esetben teljesen elpusztulnak. A legújabban fölaltat anyag, a műkő, itt igen előnyösen használható.” Ennek kivitelezésére céget is ajánlott, amely elvállalná a munkát. Az attika fedőköveit, amelyeken a szobrok állnak, és a többihez hasonlóan szintén fedetlenek, ha költségkímélés céljából nem is rézzel, de „13as horganybádoggal” fedessék be. A többire vonatkozóan egyetértett Szabó Imre uradalmi mérnök véleményével.

Szabó Imre szakvéleményének VII. pontjában említette a bazilika főbejárata előtti oszlopcsarnok oszlopainak olajfestéssel történő befestését. Ybl ezt nem tartotta célszerűnek, mert utána elütne „kőjellegétől” (7. kép). Ehelyett kőszínű mészfestéket ajánlott: „Midőn fentiekkel a rám bízott feladatnak megfelelni gondoltam, bátor vagyok még néhány megjegyzést arra nézve tenni, hogy a teljesítendő javítási munkák által, miként lehet a templom jókarban tartását későbbi időkre is biztosítani.” Ennek eléréséhez az épület egy lelkiismeretes szakember általi folyamatos felügyeletét javasolja, aki azonnal felhívja a figyelmet a kisebb hibákra is.¹⁸

„Ez előterjesztésemhez mellékelve van [...] az érseki kápolna kerti falának kiszáritására vonatkozó leírás és rajz.”¹⁹ Erre vonatkozó szakvéleménye azonban ismeretlen, ez ideig sem annak szövege, sem az ahhoz mellékelte rajz nem került elő – a bazilikára vonatkozó I. rajzhoz hasonlóan vagy lappang, vagy nem maradt ránk.

Péter Kiss

A Previously Unknown Site of Miklós Ybl's Work – Eger

The sole design by Miklós Ybl that was done in Eger was the rain pipes and snow-fences of the Lyceum, which are not even mentioned in the most recent work in the relevant secondary literature, *Az Egeri Domus Universitatis és Líceum* (Domus Universitatis and Lyceum in Eger), which was published in 2013. This is inexplicable in part because there are references to this design in works on the local history of Eger that were published in 2007 and 2011. According to a letter dated from the end of October 1889 written by József Sivampel, warden of the Lyceum, the plumber Vilmos Markasoly notified him on 18 August that work on the pipes was ready to be begin. He began working the following day and was finished by 19 October. According to a report made on 23 October, the contractor fulfilled all the duties outlined in the contract. The events of World War I affected the Lyceum. Several things were requisitioned and shipped away to help address the needs faced by the army. In 1918, the copper rain gutters that had been designed by Miklós Ybl were disassembled and taken away. The army responsible for dismantling them, however, was obliged to ensure that they would be replaced and that the replacements, while they could be made out of a different material, would visually resemble the originals as much as possible, and so the pipes that eventually were placed where the drains designed by Ybl had once been were based on the originals. When Miklós Ybl was in Eger and visited the Lyceum, he also addressed another request. He provided a professional assessment of the reconstruction works of the Basilica (then referred to as the cathedral). It includes the following: “Attached to my submission [please find] ... the description and drawing of the manner to dry out the archiepiscopal chapel's garden wall.” Neither the text nor the drawing has been found, however.

¹⁸ Heves Megyei Levéltár. Raktári szám: XII-2/a/ 76., iratszám: 448.

¹⁹ Uo.